

L'intent de genocidi a l'escola catalana els primers anys del franquisme

DAVID PUJOL

Josep Fontana explica que, davant la selva espessa i desigual dels fets històrics, i enfront del desafiament que suposa sintetitzar-los, el que fa l'historiador és fer preguntes al passat, d'acord amb les qüestions que més li importen, que, de fet —afegeix— haurien de ser les que importen a la societat i al temps en què viu.¹ Entendrem més bé tot el que a partir d'ara explicarem si ho veiem com una força que actua sobre el present. Un present on hi ha jutges que decideixen en quina llengua s'ha d'ensenyar, i fins i tot en concreten el tant per cent d'ús; partits que fan servir la llengua a l'escola com una arma llancívola; discursos de polítics que es postulen per a presidir el govern de l'Estat que estan carregats de mentides i, el que és pitjor, d'odi i de ressentiment... Per això mirem cap enrere i preguntem al passat: és una novetat, tot això que —malauradament— ens passa? Per què ens costa tant de poder tenir i consolidar una escola arrelada al país, que estimi totes les formes de llenguatge i ensenyi com més llengües millor, però que alhora tingui com a element de cohesió la llengua pròpia?

Com és sabut, tot això que ens toca viure no és pas nou, sinó que ve de lluny. Només hem de llegir el llibre de Francesc Ferrer i Gironès *La persecució política de la llengua catalana*² per copsar l'abast d'aquesta tenaç repressió lingüística. Ara no hi entrarem, però la unificació política de la monarquia espanyola portada a terme per Felip V va tenir moltes repercussions en la història lingüística, cultural, política i econòmica catalanes.³ A la Reial Cèdula del 1768, per exemple, el borbó Carles III prescrivia que l'ensenyament s'havia de fer en castellà:

1. FONTANA, J., *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2016, p. 7.

2. FERRER I GIRONÈS, F., *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1986.

3. VEGU TORRAS I RIBÉ, J. M., *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 2013.

Finalmente mando que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana generalmente, dondequiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose tambien por el mi Consejo a los Diocesanos, Universidades, y Superiores Regulares para su exacta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonía, y enlace recíproco.⁴

Durant el segle XIX les lleis que es van anar promulgant van reforçar l'ensenyament en castellà, fins al punt que l'any 1902 àdhuc es va voler prohibir d'ensenyar el catecisme en català. Fer-ho en la nostra llengua era «una temeridad», «una pretención loca que mataría todo progreso», «un grave daño de los altos intereses de la Patria», «un peligro, cuyo remedio ya no admite dilación ni espera», entre altres bajanades semblants. Després, per acabar-ho d'adobar, va venir la dictadura de Miguel Primo de Rivera, durant la qual es van accentuar les traves i les normes en contra del català a l'escola. Tal com han explicat Pich, Sabater i Porta,⁵ la dictadura primoriverista va ensorrar gairebé la totalitat de l'edifici cultural i d'ensenyança bastit d'ençà de 1914 per la Mancomunitat. Reproduïm només un text de mostra. L'any 1928, el general Joaquín Milans del Bosch —avi de Jaime Milans del Bosch, que va participar en el cop d'estat del 23 de febrer de 1981— afirmava: «[...] pero que se lleve a las escuelas el catalán como se le ha llevado, para sembrar el odio contra España, nunca. Porque es ese mismo catalán que se lleva y se ha llevado a las escuelas con ese objeto, el que hubo momentos en que sirvió para enseñar a la juventud a rezar por Cataluña, a la cual, se decía, tenía España aherrojada con sus cadenas».⁶

Durant l'etapa republicana es va donar una solució —Jordi Monés diu «ràpidament i mínimament satisfactòria»— al tema de la llengua escolar: quinze dies després de proclamar-se la II República es va establir el decret de Bilingüisme, que equiparava en l'àmbit de l'ensenyament primari el català i el castellà com a llengües escolars. El tema és ben conegut i no ens hi entretindrem, tot i que cal dir que la doctrina anticatalana no presenta diferències entre els diversos nuclis ideològics espanyols, siguin de dretes o d'esquerres, siguin monàrquics o republicans.⁷

4. *Real Cedula de su Magestad, a consulta de los señores del Consejo, reduciendo el arancel de los derechos procesales á reales de vellon en toda la Corona de Aragon, y para que en todo el Reyno se actúe y enseñe en lengua Castellana, con otras cosas que expresa. Año 1768.* Madrid, Oficina de Don Antonio Sanz, Impresor del Rey nuestro Señor, y de su Consejo.

5. PICH, J.; SABATER, J. i PORTA, F. J., «Georges Dwelshauvers, l'home que va ser utilitzat per a començar a destruir l'obra cultural de la Mancomunitat», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Barcelona, núm. 32, 2021, p. 87.

6. SIGUAN, M. i KIRCHNER, M., *Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006, p. 319.

7. Sobre aquesta qüestió vegeu FERRER I GIRONÈS, F., *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la història*, Barcelona, Edicions 62, 2000, p. 255-264.

Com a exemple de les discussions que hi va haver a les Corts espanyoles durant el període republicà apuntem el que hi va dir el diputat Antonio Royo Villanova: «La enseñanza catalana sería la destrucción arrolladora de toda la cultura catalana», la qual cosa és «absolutamente intolerable para el espíritu español».⁸ Anem, però, a l'època que ens interessa ressenyar.

Abans d'acabar-se la Guerra Civil, des dels rengles franquistes ja s'havien pres mesures legals contra la llengua catalana. Els fets eren coherents amb els mòbils que varen fer esclatar la guerra: el feixisme i el nacionalisme espanyolista eren els motors ideològics de l'acció bèl·lica. El desig de posar fi a l'autonomia de Catalunya i la dèria d'eliminar la llengua catalana varen ser uns factors importants per a la cohesió de les forces polítiques que varen donar suport a l'aixecament militar. Josep González-Agàpito afirma que el franquisme ha estat «un dels intents més durs i aconseguits de genocidi cultural que ha patit la cultura catalana. L'escola es va posar al servei de la política de colonització cultural d'acord amb aquella concepció ultraconservadora d'Espanya. Com qualsevol règim totalitari es va marcar l'objectiu de convertir l'educació, i l'escola en particular, en un dels instruments rellevants de propaganda ideològica».⁹

Jordi Monés, per la seva banda, ho resumeix d'aquesta manera: «La descatalanització de la nostra societat, especialment a nivell lingüístic, era una de les fites essencials de la política sociocultural dels vencedors. [...] En realitat, no es tractava d'inventar res de nou perquè ja des de Felip V les mesures de centralització educativa a tots els nivells, amb una especial incidència en la unificació lingüística, constituïen un dels trets característics de la política governamental de l'Estat espanyol. [...] La concepció del Nou Estat sorgit el 1939, en la línia de la tradició iniciada amb el decret de Nova Planta, i pel que fa a la utilització de la llengua catalana en la vida social, queda perfectament definida en el bàndol publicat pel general en cap de l'exèrcit d'ocupació a Barcelona: “Estad seguros, catalanes, de que vuestro lenguaje en el uso privado y particular no será perseguido”. Així, doncs, el català quedava proscrit com a llengua d'escolarització i com a assignatura».¹⁰

8. Citat per YESTE PIQUER, E., *Revisionisme històric i negacionisme. La persecució política de la llengua catalana (1874-2011)*, tesi doctoral presentada el 2011 a la Universitat Ramon Llull, p. 87. Una adaptació d'aquesta tesi va guanyar el premi Ramon Trias Fargas d'Assaig Polític i va ser publicada el 2015 per Angle Editorial amb el títol *Conflicte de llengües. De la Nova Planta a la Llei Wert*.

9. GONZÁLEZ-AGÀPITO, J., «Dos formas de construir España: educación e identidad nacional. Una visión desde la cultura catalana», *Historia de la Educación*, núm. 27, p. 195. Traducció de l'autor.

10. MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, J., *L'escola a Catalunya sota el franquisme*, Barcelona, Rosa Sensat i Edicions 62, p. 27. Un testimoni concret de l'escola franquista, dels molts que podríem triar, hi ha el text *L'escola que estimo*, d'Ernest Costa i Savoia, dins el llibre *Quan jo anava a estudi* (p. 55-62), publicat l'any 1996 pel Col·legi Públic El Serrat, de Siurana d'Empordà.

Ramon Navarro va donar a conèixer un text de l'any 1937 en el qual s'explica que es volia dotar totes les escoles de l'Estat d'un mateix llibre de lectura, titulat *Libro de España*, que havia de ser la guia i l'orientació de l'ensenyament patriòtic:

En este libro, con la brevedad y el nervio que su destino requiere, se habrá de recoger esa chispa sacra de entusiasmo y ese mínimo de ilustración, que todo hombre ha de tener sobre su Patria para no ser un extranjero en ella. Ha de ser la versión escrita de cuanto de un modo inconcreto y lírico lleva ahora dentro de sí cada combatiente de esta España que en unos meses ha andado tan largo camino en su propio conocimiento y estimación. [...] Enseñará al niño como características de la Raza que debe admirar e imitar, la Fe Cristiana, la hidalguía caballerosa, la cortesía exquisita, el valor militar, la ponderación de juicio.

Navarro explica que aquest llibre en concret no es va arribar a publicar mai, però que és interessant d'explicar-ne el propòsit com a exemple d'exaltació del pensament reaccionari que el guiava.¹¹

En una circular del 5 de març de 1938, Romualdo de Toledo, Jefe del Servicio Nacional de Primera Enseñanza, deia:

Se acabó el desdén por nuestra Historia. Terminó la agresión traidora a todo lo español. Nuestra infancia ha de querer a su Patria ardorosa, entrañablemente, y para ello es preciso conocerla en sus días de gloria, para exaltarla y en sus páginas de sufrimiento para quererla con inefable cariño de hijos dispuestos en todo momento a repetir, como lo estamos demostrando, las grandes empresas civilizadoras de nuestra España Imperial. Una escuela donde no se aprende a amar a España no tiene razón de existir. Hay que suprimirla. La Patria se está forjando ahora en el duro y penoso yunque de los hondos sacrificios comunes, dando al mundo maravillosos ejemplos de hazañas inmortales. Por eso, sus hijos la amamos como nunca. El maestro debe aprovechar la gloria y el sufrimiento de estos momentos para sembrar, con caracteres indelebles, en las almas infantiles, ambiciones y anhelos preclaros. Cantos populares e himnos patrióticos han de ser entonados por los niños en todas las sesiones de la Escuela. Biografías, lectura de periódicos, comentarios de hechos actuales que lo merezcan por su importancia nacional, serán escogidos para su estudio. Programas, Escuela y Maestro han de sentir España en todo momento.¹²

11. NAVARRO SANDALINAS, R., *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975)*, Barcelona, PPU, 1990, p. 52-53. Es pot consultar el text complet d'aquesta iniciativa al Boletín Oficial del Estado, núm. 337, Burgos, 22-9-1937, p. 3475-3476.

12. MARQUÈS, S., *L'escola pública durant el franquisme. La província de Girona, (1939-1955)*, Barcelona, PPU, 1993, p. 122-123.

Tal com explica Francesc Ferrer i Gironès la primera providència, d'ordre jurídic, va ser la promulgació del Decret-Llei signat a Burgos el 5 d'abril de 1938. El Decret deixava sense efecte l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i, en conseqüència, el nou règim polític deixava de considerar l'idioma català com a llengua oficial tal com s'establia a l'article segon.¹³ Ferrer i Gironès també escriu que «la glotofàgia del franquisme es basava en els principis següents: imposar el castellà amb estil imperial i com a instrument de poder era assolir la “unidad”, política i lingüística, que es reiterava en expressions com ara “sentido de unidad”, “vínculo de unidad”, etc.; la creació d'un sentiment nacional i la reespanyolització de Catalunya amb la llengua castellana, l'única que tenia la capacitat de fer-ho; la utilització de la llengua catalana representava “una agresión contra la unidad”, “un vehículo de separatismo”, “ofensa para el resto de España”, etc.».¹⁴

El règim franquista, a més de vetar l'ús del català en la vida oficial i pública de Catalunya —Josep Fontana escriu que tota activitat oral o escrita havia de fer-se «en el lenguaje oficial de España, que es el verbo de la raza»—,¹⁵ va prohibir el seu ensenyament i ús a totes les escoles públiques i privades. Josep M. Muñoz explica, en la seva tesi sobre Jaume Vicens i Vives, que el 1939, quan Carme Serrallonga i Marçal Olivari anaren a veure Xavier de Salas, membre d'una família de la burgesia industrial barcelonina —que tenia propietats a la Bonanova— perquè els llogués una casa per instal·lar-hi l'escola Isabel de Villena, aquest els va etzibar una sentència lapidària: «Carmeta, esto del catalán se acabó para siempre».¹⁶

També és il·lustratiu del que va representar el franquisme el que explica Mariona Ferran al llibre *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*. Ferran diu que tres dies després de l'entrada a Barcelona de les tropes del general Franco, els professors que havien estat en actiu durant la guerra van ser convocats a diferents reunions a la Universitat: «A l'entrada de la petita aula on es va convocar la reunió un home prenia nota de les dades personals de cada individu. Quan aquest personatge va preguntar on havien treballat i Carme Serrallonga va respondre “A l'Institut Escola de la Generalitat”, ell, iracund, va replicar: “Aquí no ha habido ninguna Generalidad”».¹⁷

13. FERRER I GIRONÈS, F., *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1986, p. 177.

14. FERRER I GIRONÈS, F., *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la història*, Barcelona, Edicions 62, 2000, p. 304.

15. FONTANA, J., *La formació d'una identitat...*, op. cit., p. 369.

16. MUÑOZ, J. M., *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 105. Aquesta anècdota s'explica més extensament a FERRAN, M., *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*, p. 74-75.

17. FERRAN I PERMANYER, M., *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 25. A la pàgina següent s'explica l'anècdota que al final de la

El criteri del règim en aquesta matèria era exposat per l'inspector Alfonso Iniesta, l'any 1939, en el llibre *Garra marxista en la infància*, en el qual hi ha tot un capítol dedicat a «idioma e imperio»:

No puede faltar, en estas sugerencias sobre temas vitales para la escuela, el punto referente al idioma. Es preciso hablar con ruda nobleza a pequeñas zonas posibles del Magisterio, afectadas en este problema de un sentimentalismo falso y con visiones equivocadas. Los errores han sido de ambas partes y no cabe achacar a un grupo solamente los dicitos. Errores excusables —con tolerancia máxima— hasta un punto: aquel en que un claro marxismo tomaba posiciones al lado de sus enemigos. Desde ese instante debieron quedar exonerados jefes políticos que tenían a orgullo llamarse católicos. Ellos cometieron, ante la historia, el crimen horrendo de conducir al abismo pueblos y masas de honrado vivir, solo por el triunfo de sus apetitos. Es claro que nos referimos a las provincias vascas y catalanas especialmente. Acabó el tiempo de las divisiones y empieza el de la Santa Hermandad. Bueno será analizar conductas para las debidas rectificaciones, inevitables, precisas, firmes. [...]

Continua:

Necesitamos limpiar de mucha telaraña los corazones para que la nueva era aparte con decisión aquellos problemas que engendró el error de lenguas sin sentido y corazones ofuscados. Barcelona, en sus antros revolucionarios y en sus centros intelectuales numerosos, se guio por pueblos interesados en cultivar afanes de separación. Ahora una intelectualidad auténtica mirará al mar latino, cuna de glorias comunes, teniendo para los antiguos incitadores de sus rebeldías un desdén merecido. [...]

Como todo catalán y todo vasco tienen fuerte sentido realista de los problemas, comprenderán, al fin, que la lengua de cien millones de habitantes necesita un cultivo mayor, abandonado estos años, y que la política seguida hasta el presente ha creado una mentalidad casera, pobre, ante las grandes expansiones culturales. [...]

I rebla el clau:

Símbolo de glorias comunes, de empresas espléndidas futuras, serán la bandera recuperada y el Caudillo, capitán triunfador en la guerra, conductor en la paz. Pero el Estado nacional no olvidará que el idioma forja y es arma de Imperio. Por eso diremos con Nebrija: «Siempre la Lengua fue compañera del Imperio». Y como el Estado nacional no se cimentó en sangre y sacrificio

reunió els van fer cantar el «Cara al sol», tot saludant amb el braç enlaire. Carme Serrallonga es va veure incapaç de fer-ho i el seu company Eduard Valentí li va sostenir el braç enlaire després de dir-li diverses vegades: «Idiota!, no siguis idiota! Aixeca el braç!». Ella no podia, li havia quedat el braç encarcerat...

para soñar, rumiando glorias pasadas, sino para dar a España en el mundo su rango dinámico de pueblo remozado, vigoroso, fuerte, unido, devolviendo prestigios pasados, la vigilia frente al adversario de fuera y de dentro será constante, bajo la luz de las estrellas, que son ahora símbolo de nueva poesía casta, viril y castrense. El idioma alcanzará, en la escuela *pública y privada*, algo más que una fórmula de simple convivencia liberal. El castellano, que no es divino porque es humano, en frase del señor obispo D. M. de los Santos Gomara, nos hará sentir los días gloriosos en que lo hablaba Europa por ser lenguaje diplomático, y las imprentas de Nápoles, Roma, Amberes, difundieron obras españolas, porque tenían a gala hablarlo y leerlo.¹⁸

El 28 de gener de 1939 una ordre del Ministerio de Educación Nacional va suprimir qualsevol ensenyament relacionat amb la cultura catalana. Així, va ser abolit l'ensenyament de filologia catalana, la història medieval i moderna de Catalunya, la geografia de Catalunya, el dret civil català, la història de les idees religioses a Catalunya, la història de l'art medieval català, l'escultura gòtica a Catalunya, etc.¹⁹ El 16 de maig de 1939 el diari del règim *Solidaridad Nacional* es queixava del rector de Pallejà perquè utilitzava el català a l'església. Feia referència, també, a l'escola: «Ese señor cura de Pallejá es el problema. Problema venenoso, de raíz separatista, antiespañola, antinacional, cuando aquí se hacía una política de odio y rencores con todo lo español. Ahora no: ahora hay que enseñar a esos niños, en la escuela, a leer y a escribir en castellano, en la iglesia, a rezar en castellano: ¡en español!».²⁰ I només uns dies més tard, el 27 de maig de 1939, el nou bisbe, administrador apostòlic de la diòcesi de Barcelona, declarava públicament que l'ensenyament «debe ser siempre en castellano» i que en castellà «debéis enseñar a hablar, a escribir y a rezar a Dios». ²¹ El 10 d'agost de 1939 es va detenir el professor de la Universitat Autònoma de Barcelona Bel-larmí Rodríguez i Arias i, entre les diverses acusacions, hi havia la de fer classes en català.²²

En la premsa franquista publicada a Barcelona s'atacava l'ús del bilingüisme a l'ensenyament, que segons el règim havia de ser exclusivament en llengua castellana. Així, per exemple, en un article signat per Antonio Lorca —publicat a *Solidaridad Nacional* el 8 de juliol de 1939— es deia:

18. INIESTA, A., *Garra marxista en la infancia*, Burgos, Hijos de Santiago Rodríguez, 1939, p. 285-291.

19. SOLÉ, J. M. i VILLARROYA, J., *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993, p. 47.

20. *Ibidem*, p. 69.

21. *Ibidem*, p. 71.

22. *Ibidem*, p. 87.

La Enseñanza ha de ser una e indivisible; y valga el símil. Porque, en realidad, aquí no ha existido nunca el bilingüismo, tan traído y llevado desde el Estatuto. Aquello fue el engaño de que se hizo *víctima a España* cuando la conllevancia era una bandera más, un modismo creado por quienes, falseando hasta su republicanismo, se creyeron propietarios de aquella República desventurada. [...] El bilingüismo, digo, fue el anzuelo que echaron los separatistas a las gentes de buena fe, y en *él* picaron o simulon picar los ingenuos y los acomodaticios: los conllevantes. Así nos fue. No bien aprobada la cooficialidad del catalán, desde la extrema derecha a la extrema izquierda catalanistas se dio la consigna de declarar la guerra al idioma español, al espíritu español, a todo, en fin, lo que oliera a España.²³

No podem deixar de dir que el franquisme va clausurar l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, l'entitat que durant tot el primer terç del segle xx va ajudar a la catalanització de l'ensenyament i a la promoció dels llibres de text de qualitat, a través de la seva Editorial Pedagògica. Precisament aquesta editorial, amb el nom castellanitzat d'Editorial Pedagògica, va continuar uns anys més esperant temps millors, uns temps que, per desgràcia, no van arribar. Es van editar una vintena de textos, alguns dels quals eren traduccions de llibres que havia editat anteriorment la Protectora: *La torre de las siete damas*, *Tratado de aritmética práctica*, *El libro de la naturaleza*, *Lecciones de aritmética*, *La barca palangrera*, *¿Qué me cuenta usted del alcohol?*, *El ahorcado*, *El celoso extremeño*, entre d'altres. També els catalans d'Amèrica, on la Protectora tenia diverses comissions delegades, van mantenir la flama encesa durant una bona colla d'anys.

En començar el curs de 1939-1940, la Inspección Provincial de Primera Enseñanza de Barcelona denunciava que alguns mestres continuaven emprant el català com a idioma vehicular en l'ensenyament primari i recordava que aquest procediment estava prohibit:

Habiendo llegado a conocimiento de esta Inspección que algunos maestros no utilizan integralmente el idioma nacional com vehículo educativo en sus escuelas; en la Junta de inspectores se acordó manifestar a todos los maestros nacionales y privados de la provincia que el idioma vehicular en la escuela es *únicamente* el castellano. [...] Espera la Inspección del patriotismo de todos los educadores de la provincia la más fiel observancia de lo prescrito en la presente circular. Barcelona, 10 de noviembre de 1939. Año de la Victoria. El Inspector Jefe, José Junquera Munné.²⁴

23. BENET, J., *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 381.

24. *Ibidem*, p. 382.

Una notícia que revela de quina manera les autoritats franquistes perseguien els mestres que continuaven ensenyant en català a les escoles és la que va aparèixer als diaris de Barcelona el mes d'octubre del 1939:

El Gobernador Civil sorprende y clausura personalmente escuelas laicas y separatistas. En el día de ayer, el excelentísimo señor Gobernador civil se presentó de una manera inesperada en el pueblo de Castelldefels, para comprobar la existencia de unas escuelas laicas y separatistas, como en efecto así ocurría. Uno de los supuestos maestros se encontraba reunido dando clases a unos veinte niños, los cuales respondieron a un breve interrogatorio (que no fue preciso prolongar ante lo inequívoco de las respuestas), manifestando que no se les enseñaba el catecismo y que las clases las daban en catalán. En el acto dio orden de detención del presunto maestro —que resultó ser intruso en esta profesión, puesto que carece de título y autorización— y fue conducido por la Guardia Civil a la cárcel, instruyéndose las diligencias oportunas, que serán elevadas con el detenido a las autoridades judiciales competentes. Fueron a continuación clausurados tanto este local como otro, en el que hace pocos días otro desaprensivo (ya detenido) venía haciendo igual labor anticristiana y antiespañola.²⁵

El 28 de juliol de 1940, el governador civil de Barcelona Wenceslao González Oliveros va dictar una ordre per la qual els mestres que ensenyessin en català «quedarán personalmente incapacitados para el ejercicio de una función docente». Aquest mateix dia va fer un ban pel qual quedava prohibit als funcionaris públics de parlar en llengua catalana durant les hores de servei.²⁶

Les autoritats franquistes, tot just d'ocupar Catalunya, a més d'excloure l'ensenyament i l'ús del català de les escoles, també hi prohibiren l'ús de llibres, quaderns i tota mena d'impresos escrits en aquest idioma. El 20 de febrer de 1939 es publicà, a Lleida, una circular, signada per l'inspector en cap Mariano Lampreave, que deia:

Inspección de Primera Enseñanza de la provincia de Lérida. La guerra en Cataluña ha terminado y los frutos de la paz vienen rápidamente. Una de estas es la Escuela Nacional, que va a abrirse muy en breve. Pero la guerra cuesta ríos de sangre, de riquezas, de arte, y habrá que destruir implacablemente todas las causas que la han originado, para asentar la obra educativa sobre estos dos incommovibles pilares: Dios y España. Sobre estos dos precisamente, porque los sin Dios y sin Patria, los rojos y los separatistas, han hecho todo el mal. La escuela primaria, nacional, municipal, o privada, ha de ser católica y también españolista, sin que se tolere nada que amengüe cualquiera de estos dos postulados. Por eso vamos a tratar en esta Circular de algunos extremos importantes, estableciendo las instrucciones que siguen: todo libro que no esté escrito total o parcialmente

25. *Ibidem*, p. 383.

26. SOLÉ, J. M. i VILLARROYA, J., *Cronologia de la repressió*, *op. cit.*, p. 120.

en lengua que no sea la española, precisamente, debe ser también retirado de la Escuela. Igual procedimiento se utilizará en cuanto a las Bibliotecas, de cualquier clase o precedencia que sean».²⁷

Una disposició semblant era publicada a Barcelona uns mesos després, concretament el 17 de setembre del mateix any. En el diari *La Vanguardia Española* aparegué la informació següent:

Han de ser retirados en las escuelas todos los impresos no redactados en castellano. En virtud de lo dispuesto con anterioridad y en ocasión de la apertura de curso de las escuelas públicas se ha dispuesto por la Superioridad que, a partir de esta fecha, sean retirados de todas las escuelas de Primera Enseñanza de esta provincia los libros, cuadernos, impresos y trabajos de toda clase que no estén redactados en lengua castellana, dejando bien sentado que las responsabilidades que puedan haber por cualquier omisión que pueda comprobarse recaerán directamente sobre los maestros o directores de estas instituciones de enseñanza.²⁸

En els llibres de lectura infantil aprovats per la rigorosa censura franquista, hom troba textos en els quals s'excita en els infants l'odi contra els catalans i bascos. Un exemple és l'obra de l'exministre espanyol de la monarquia d'Alfons XIII, Manuel de Burgos y Mazo, de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas. En el capítol III de l'obra dedicada als infants, titulada *Quién es España*, escrivia sobre «los que no quieren ser españoles»:

Hay también, desgraciadamente, dentro de nuestro territorio peninsular, españoles espurios, malos españoles, que reniegan de España, su madre aunque no la quieran, y se empeñan en el insensato afán de demostrar que sus regiones son, por su derecho, naciones y estados completamente diferentes e independientes de España, que constituyen para ellos su verdadera Patria, siendo España una mala madrastra que por la fuerza se les impone para ocupar el lugar de su madre. Estos son los separatistas vascos y los catalanistas, los cuales pretenden erigir estados independientes a las provincias vascongadas y a Cataluña, respectivamente. De ahí el empeño que nuestro caudillo Franco tiene en mantener la unidad de la Patria, para hacerla grande, extirpando el maldito virus separatista.²⁹

L'any 1950 Josep Miracle va demanar permís per a reeditar un miler d'exemplars de la seva *Gramàtica catalana* i, en un primer moment, tal com explica Maria

27. BENET, J., *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya.*, op. cit., p. 383-384.

28. *Ibidem*, p. 385.

29. *Ibidem*, p. 388-389.

Josepa Gallofré,³⁰ «la simple sospita que l'obra hi pogués ser usada per a fins didàctico-escolars ja la feia condemnable». Miracle va presentar un recurs on exposava que la publicació no era de caràcter escolar, «sino especialmente concebida y redactada para un público ya formado, cual correctores de imprenta y linotipistas», i aleshores sí, uns mesos més tard, li van atorgar el permís.

Tal com explica Damià del Clot, la Llei de Responsabilitats Polítiques de febrer de 1939, que va continuar en vigor fins al 1966, va esdevenir l'eina que va fer possible una jurisdicció especial per la depuració de la dissidència política:

Serà un dels punts de partida d'una depuració amarada de legalitat que tindrà per objecte desenvolupar una estructura legal que permeti un procés massiu de reemplaçament de persones. Aquest reemplaçament va afectar al conjunt de la societat, des dels màxims responsables del govern fins als treballadors de les fàbriques. Però un dels col·lectius que presenta major interès fou el col·lectiu dels mestres, dels professors universitaris i, en general, dels intel·lectuals.³¹

Després d'aquesta implacable depuració del magisteri,³² el franquisme va disposar que fossin enviats a Catalunya mestres no catalans. Aquests docents ignoraven, és clar, la realitat del país i la llengua catalana. Al diari *El Correo Catalán* del 16 d'abril de 1939 s'hi podia llegir la notícia següent: «Con esta fecha se ha ordenado el traslado de 250 maestros nacionales que ejercían sus funciones en la zona nacional, para cubrir vacantes producidas en Barcelona y su provincia, con objeto de regular la labor escolar. La mayor parte de los maestros trasladados son de Castilla y Extremadura».³³ Quatre mesos després, el nombre de mestres no catalans enviats a Catalunya arribava a set-cents, segons manifestava el cap del Servicio Nacional de Primera Enseñanza: «Don Romualdo de Toledo terminó manifestando que la enseñanza primaria en Cataluña lleva un ritmo acelerado con la directa actuación de 700 maestros castellanos, que actúan en toda la región con éxito inmejorable». Segons Josep Benet, «Així començà la invasió de Catalunya pels mestres no catalans, un dels principals instruments que el règim franquista havia d'utilitzar per aconseguir la colonització lingüística i cultural del poble català».³⁴

30. GALLOFRÉ I VIRGILI, M. J., *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 395-397.

31. DEL CLOT, D., *Lawfare. L'estratègia de repressió contra l'independentisme català*, Argentona, Voliana Edicions, 2021, p. 71.

32. Per a més informació vegeu GONZÁLEZ-AGÀPITO, J., MARQUÈS, S., *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943) segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1996. Els autors conclouen que més d'una quarta part del professorat català fou expulsat de l'ensenyament o enviat fora de Catalunya.

33. BENET, J., *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, op. cit., p. 394.

34. *Ibidem*, p. 395.

Per altra banda, a la Universitat de Barcelona també quedà totalment exclosa la llengua catalana, no solament com a instrument de treball, sinó també com a matèria d'ensenyament. El mes de juny del 1939 el catedràtic de la Universidad de Madrid Ángel González Palencia, en una conferència feta a Barcelona, va dir el que segueix: «Ha de mantenerse la unidad lingüística como instrumento de poder, seguros, como Nebrija decía con razón, de que la lengua es compañera del Imperio. Y hemos de convencer a los obcecados de que es una locura prescindir de una lengua con la que se entienden ochenta millones de hombres en el mundo, para usar otra que no sirve más que para andar por casa».³⁵

El 21 de juliol de 1943 es publicà un ofici de la Delegación de Prensa y Propaganda de Badalona a l'alcalde de la ciutat perquè «se digne a dar las oportunas órdenes a la Brigada Municipal para que proceda a borrar de la fachada de la casa n. 21 de la calle de S. Miguel, esquina a la Fray Basilio de San José, el rótulo que dice “Escuela Municipal de Música” que ya había sido repintado y al correr de los años ha vuelto a aparecer».³⁶

El juliol del 1945 es va aprovar la Ley de Enseñanza Primaria, que no feia res més que legalitzar la situació escolar establerta des del 1939 i que, ja en el preàmbul, deixava ben clar que «[...] la Escuela en nuestra Patria ha de ser esencialmente española. Y en este aspecto, la Ley se inspira en el punto programático del Movimiento Nacional por el que se supedita la función docente a los intereses supremos de la Patria».³⁷ L'article setè del capítol II d'aquesta llei feia referència a la llengua escolar: «La lengua española, vínculo fundamental de la comunidad hispánica, será obligatoria y objeto de cultivo especial, como imprescindible instrumento de expresión y de formación humana, en toda la educación primaria nacional».³⁸

Pere Mayans va redactar, el 2019, el llibre *Cròniques negres del català a l'escola*, en el qual hi repassa incomprendions, persecucions, imposicions i renúncies, i és una rèplica eficaç davant de tots aquells que han afirmat, en nombroses ocasions, i en diversos moments de la història, que la llengua catalana mai s'havia perseguit. I cita un escrit —és només un exemple— del que havia estat governador civil de Barcelona de 1945 a 1947, el militar Bartolomé Barba Hernández, en el seu llibre *Dos años al frente del gobierno civil de Barcelona y varios ensayos* (publicat a Madrid el 1948), que diu: «No hay para qué, dirigiéndose a un auditorio preparado, emplear el catalán en los sermones. El púlpito debe ser, junto con la escuela, uno de los vehículos de propagación del idioma nacional».³⁹

35. SOLÉ, J. M. i VILLARROYA, J., *Cronologia de la repressió*, op. cit., p. 74.

36. *Ibidem*, p. 137.

37. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 199, de 18 de juliol de 1945, p. 386.

38. *Ibidem*, p. 388.

39. MAYANS BALCELLS, P., *Cròniques negres del català a l'escola*, Barcelona, Edicions del 1979, p. 139.

Salomó Marquès, en el llibre *L'escola pública durant el franquisme*, explica que l'any 1950 l'inspector va escriure, al Llibre de Visites de l'escola de Peralada: «Se recomienda al maestro usar el español en sus explicaciones a los niños a fin de facilitarles el aprendizaje del idioma oficial».⁴⁰ No era, en absolut, un fet aïllat, com es pot comprovar amb diversos exemples d'altres pobles — Palafrugell, Olot, el Port de la Selva... — que reproduceix Marquès en aquest i en altres treballs. Per exemple, en un article anterior publicat al *Butlletí de la Societat Catalana de Pedagogia*,⁴¹ aporta altres textos que els inspectors d'ensenyament gironins deixaren escrits en els seus informes: «Que procure en lo posible que aprendan los niños la lengua oficial» (Bellcaire, Baix Empordà, 1940), «La Inspección recomienda la intensificación de la enseñanza del idioma castellano» (Navata, Alt Empordà, 1941), «Recomendamos, empero, al maestro cultive en sus alumnos el aprendizaje de la lengua oficial, en lo que es algo deficiente» (Argelaguer, la Garrotxa, 1941), «La Inspección recomienda la intensificación del idioma castellano» (Caldes de Malavella, la Selva, 1941), «Si puede conseguir una mayor comprensión de cuanto hacen, por parte de cada niño y un mayor dominio de la lengua castellana, habrá dado un paso más para llegar a la perfección en su trabajo, constante y acertado» (Fornells de la Selva, el Gironès, 1942), «Se le recomienda que intensifique la enseñanza del idioma castellano» (Vidreres, la Selva), «Intensificará los ejercicios de redacción, así como procurará que en la escuela los niños practiquen el castellano, única forma de que su aprendizaje resulte eficaz» (Pau, Alt Empordà, 1945), etcètera.

Finalment, Josep M. Solé i Joan Villarroya, a la introducció de la *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, 1936-1975*, expliquen que a la dècada dels cinquanta els jesuïtes de Sarrià, a Barcelona, incitaven els alumnes perquè no parlessin català, ni tan sols a l'hora d'esbarjo; a més, hi havia educadors que en feien escarni. L'accent català dels alumnes podia ser motiu de befa. En aquest mateix període, a les monges de Loreto, a Barcelona, hi havia una forta pressió psicològica per emprar de manera exclusiva la llengua castellana.⁴²

I acabem tal com hem començat. Ja hem pogut comprovar com el passat ens illumina el present: el català, durant segles i més intensament en els darrers anys, ha experimentat un procés de minorització que l'ha anat arraconant i que ha impedit que ocupés el lloc que li correspon. S'entén una mica més, ara, el que ens està passant? El que Juan Carlos Moreno Cabrera n'ha dit l'imperialisme lingüístic

40. MARQUÈS, S., *L'escola pública durant el franquisme. La província de Girona 1939-1955*, op. cit., p. 86.

41. MARQUÈS, S., «La repressió franquista en el magisteri gironí (1939-1949)», *Butlletí de la Societat Catalana de Pedagogia*, monogràfic núm. 1, vol. 1, 1988, p. 35-36.

42. SOLÉ, J. M. i VILLARROYA, J., *Cronologia de la repressió de la llengua...*, p. 25.

panhispànic,⁴³ que pretén imposar el castellà com a llengua *comuna* —per tant, mantenir-la com una llengua de rang superior a les altres— i també negar i demonitzar la pluralitat lingüística ve de lluny i el fenomen encara és ben viu. Ho veiem en aquests darrers temps amb els renovats atacs a l'escola catalana: el mite de Sísif?

43. MORENO CABRERA, J. C., *L'imperi de la llengua comuna. Guia de l'imperialisme lingüístic espanyol*, Argentona, Voliana Edicions, 2017 (3a ed.).